

Allt du behöver för att förstå

Ett likvärdigt betygssystem

BETÄNKANDE AV UTREDNINGEN OM
LIKVÄRDIGA BETYG OCH MERITVÄRDEN

STATENS ÖFFENTLIGA
UTREDNINGAR
SOU 2025:18

Sammanfattning

Utredningen har haft i uppdrag att analysera och lämna förslag på förändringar i betygssystemet och systemet för meritvärdering. Förslagen ska syfta till att betyg och meritvärden från grundskolan, specialskolan och gymnasial nivå blir mer likvärdiga och på ett rättvisande sätt speglar elevers ämneskunskaper. På så sätt kan de fungera som ett rättssäkert instrument för urval till nästa utbildningsnivå.

Dagens målrelaterade betygssystem är inte konstruerat för att ge likvärdiga betyg

I dag är betygen olikvärdiga och det finns dessutom problem med att kraven för ett givet betyg varierar över tid (betygsinflation eller betygsdeflation). Detta snedvrider antagningen och urvalet till gymnasieskolan och högre utbildning. Det är t.ex. inte alltid de mest högpresterande eleverna som kommer in på de mest attraktiva utbildningarna. Dessutom kan elever som går på en "generös" skola bli behöriga, medan elever med motsvarande kunskaper på en annan skola inte blir det eftersom kraven för godkända betyg där var högre.

Det grundläggande problemet med dagens betygssystem är att det saknar objektiva referenspunkter och betyg kan därmed i praktiken inte bli likvärdiga. Därutöver finns det problem med marknadskrafter som skapar incitament för olikvärdig betygssättning och bidrar till betygsinflation.

Betygen i dagens system sätts av enskilda lärare. I en del ämnen bidrar nationella prov med stöd i form av provresultat som särskilt ska beaktas. Varje enskild lärare kan dock inte förväntas tolka betygskriterier och bedöma elevernas prestationer – eller särskilt beakta

provbetygen – på ett sätt som stämmer överens med alla andra lärare i landet.

Däremot är lärarsatta betyg bra på att förutsäga hur eleverna kommer att lyckas på nästa nivå i utbildningssystemet eftersom lärare som har följt elever under en längre tid besitter värdefull information om elevens kunskaper. Av den anledningen är det klokt att dra nytta av lärarsatta betyg i meritvärderingen. För att kunna dra nytta av betyg från olika skolor görs jämförbara, vilket de inte är i dag.

Sverige sticker ut internationellt

I utredningen har vi gått igenom hur betygssystem ser ut i andra länder jämförbara med Sverige och i utbildningssystem med mycket goda resultat i internationella kunskapsmätningar. Vi har inte hittat något annat land där betygssättningen är så decentraliserad att behörighet till nästa utbildningsnivå avgörs av enskilda lärares betyg eller där urval baseras enbart på lärarsatta betyg. Det finns inslag av lärarsatta betyg även i andra länder men då i kombination med oberoende och centralt rättade prov.

Det centrala provsystemet är även det annorlunda i Sverige än i jämförbara länder. Det är mycket sällsynt att elevsvar på nationella prov bedöms på skolan och beaktas av lärarna vid den egna betygssättningen. Vanligen hanteras centrala prov som oberoende mätningar vid sidan om lärares betygssättning. Det finns utbildningssystem där provresultaten vägs in mer eller mindre mekaniskt som en del av meritvärdet. Det finns även system där provresultaten används på skolnivå för att ämnesvis kalibrera de lärarsatta betygen, redovisas separat eller fungerar som fristående examensprov.

I Sveriges nationella provsystem finns ingen reglering av hur tungt de nationella proven ska väga för betyget. Nationella prov är till för att stödja lärare vid betygssättningen och därmed främja en likvärdig betygssättning på nationell nivå. Läraren ska *särskilt beakta* det nationella provet vid betygssättningen, men det är upp till läraren att avgöra hur stor vikt det nationella provet ska ges för varje enskild elev. Denna avsaknad av tydliga regler skapar stora skillnader i användningen av de nationella proven. Vi erfar att lärarkåren tillämpar regelverket mycket olika.

Givet ovanstående är det inte någon större överraskning att samtliga utvärderingar och analyser av likvärdig betygssättning som gjorts avseende det svenska målrelaterade betygssystemet pekar åt ett och samma håll, nämligen att dagens målrelaterade betygssystem inte kan generera likvärdiga betyg på nationell nivå.

Det målrelaterade betygssystemet konstruerades inte som ett rättvist och rättssäkert urvalsinstrument

När det målrelaterade betygssystemet infördes 1994, var utredare och beslutsfattare redan väl medvetna om att det inte var möjligt att enbart med hjälp av nationella mål och betygskriterier uppnå nationellt likvärdiga betyg. Men detta sågs inte som något större problem eftersom man ansåg att betygen var på väg att spela ut sin roll som urvalsinstrument. Gymnasie- och högskolan byggdes ut i rekordfart, alla skulle inom en snar framtid kunna läsa vidare på den utbildning de önskade. Om enstaka, enskilda utbildningar krävde urval kunde det lösas med högskoleprovet eller antagningsprov.

Problemet är att den glädjeprognos som det målrelaterade betygssystemet baserades på inte har förverkligats. Skolvalsreformen, friskolereformen och betygsbaserad antagning till gymnasieskolan har medfört att betygen i dag är viktigare än någonsin. Behörighetskrav till gymnasieskolan (lägst betyget E i vissa ämnen) är helt avgörande för om en sökande överhuvudtaget kan komma in på ett nationellt program. Behörighet till högre utbildning är likaledes uppbyggt på betygen, eftersom det krävs gymnasieexamen och godkända betyg i vissa kurser för grundläggande och särskild behörighet. Betygen har också blivit ett av de mest centrala måtten som staten och huvudmännen använder för att utvärdera skolors resultat med.

Vi bedömer att dagens betygssystem bygger på falska premisser och att reformer för likvärdighet är helt avgörande för utbildningssystemets framtida legitimitet.

Olikvärdiga betyg är ett systemfel

Skolverket, Skolinspektionen, Riksrevisionen och ledande utbildningsforskare har alla kommit fram till att det nuvarande målrelaterade betygssystemet inte gör det möjligt för lärarna att säkerställa betygens likvärdighet i riket. Problemen finns inbyggda i systemet och beror inte på att lärarna skulle vara dåligt utbildade på att tolka betygskriterier och sätta betyg. Lärare kan sätta rättvisande betyg inom den egna undervisningsgruppen, dvs. rangordna elevernas kunskaper efter olika nivåer. De kan dock inte utifrån betygskriterierna tolka olika elevprestationer på ett sätt som stämmer överens med alla andra lärares tolkningar i alla andra skolor i hela landet. I praktiken använder olika lärare olika måttstockar vid betygssättningen. Varje måttstock är ett resultat av en enskild lärares tolkning av betygskriterierna utifrån dennes erfarenhet av hur lärares elever brukar prestera. Det innebär att en lärare som är van vid högpresterande elever ofta ställer högre krav än en lärare som är van vid lågpresterande elever. Lärarna sätter därmed inte betyg efter en gemensam måttstock. Den enda möjliga gemensamma måttstocken är de nationella proven, under förutsättning att de i framtiden rättas centralt.

Betygsmodeller som kan skapa ökad likvärdighet

Vi kan konstatera att det antagligen inte finns något land som har ett perfekt likvärdigt betygssystem och att det troligtvis är en utopi att vi skulle kunna konstruera ett betygssystem som är 100 % rättvist. Det svenska betygssystemet har låg grad av likvärdighet och saknar central styrning av hur betygen ska förhålla sig till de nationella proven. Utifrån det utgångsläget finns det goda förutsättningar att ta fram alternativa betygsmodeller som ger högre grad av likvärdighet än vad dagens betygssystem förmår.

Vi har därför utvärderat olika alternativa betygsmodeller, såväl analytiskt och statistiskt utifrån datasimuleringar som kvalitativt utifrån fokusgruppintervjuer:¹

- Examensprovsmodellen innebär att betyget i ett ämne helt och hållet beror på elevens resultat i ett för alla elever gemensamt,

¹ Betygsmodellerna beskrivs mer ingående i sammanfattningens sista avsnitt.

centralt rättat slutprov i ämnet. Lärarna är således helt frånkopplade de resultat som används för antagning.

- Direktstyrning innebär att lärarna justerar de betyg som de själva tänkt sätta utifrån skolans genomsnittliga resultat på de nationella slutproven.
- Sammanvägningsmodellen innebär att en elevs lärarsatta betyg vägs ihop med dess resultat på nationella slutprov. Betyg i ämnen som inte har nationella prov kan eventuellt viktas ned.
- Statistisk moderering innebär att lärarna sätter betyg oberoende av elevernas resultat på nationella slutprov. Betygen justeras sedan ämnesvis på central nivå så att skolans genomsnittliga betyg i respektive ämne motsvarar skolans genomsnittliga provresultat i samma ämne. Därefter kan ett viktat genomsnitt beräknas av elevens modererade betyg och elevens individuella provresultat. Detta utgör det slutliga betyget i ämnet.

Slutsatser och grund för förslagen

Betygsmodellerna har olika för- och nackdelar. I ett skolsystem där eleverna i grundskolans sista år eller i gymnasieskolan läser ett begränsat antal ämnen kan framför allt modereringsmodellen leda till en betydligt högre grad av likvärdighet än dagens svenska system. Att helt förlita sig på centrala examensprov som underlag för betygsättning är inte optimalt eftersom de endast använder begränsad information om elevens kunskaper inhämtad vid några få mättilfällen.

Samtliga utvärderade modeller är konstruerade för att hantera betygen ämnesvis. Problemet är att det i praktiken inte är en framkomlig väg för den svenska skolan som bygger på att alla elever läser många olika ämnen. I gymnasieskolan kan eleven dessutom läsa ämnen på olika nivåer och det är inte alltid känt på förhand vilken nivå som kommer att bli den avslutande för eleven. Givet det svenska skolsystemets unika profil där eleverna behåller en bredd i sin utbildning med många ämnen även på gymnasial nivå uppstår problem när vi vill försöka kalibrera betygen i varje enskilt ämne. Bredden i ämnen i gymnasieskolan är något som allmänt uppfattas som positiv och värd att bevara. Vi bedömer att det inte är önskvärt

att gå ifrån denna bredd för att uppnå ett likvärdigt betygssystem. I stället har vi sökt en väg som uppnår likvärdighet samtidigt som bredden bevaras.

Vi föreslår i stället en helt ny ansats där det är det samlade genomsnittliga betyget, *meritvärdet*, som ska göras likvärdigt, inte varje enskilt betyg. Det är meritvärdena som eleverna använder för att konkurrera om platser på nästa utbildningsnivå så därför behöver dessa vara jämförbara mellan skolor.

Vår slutsats är att det bästa förslaget på ny betygsmodell för Sveriges nuvarande utbildningssystem kräver följande samverkande centrala beståndsdelar:

- **Betygens informationsvärde:** Lärarna besitter värdefull information om elevernas kunskaper och det slutliga betyget/meritvärdet ska ta vara på den informationen.
- **Provens värde som gemensam mätning:** De lärarsatta betygen är inte jämförbara mellan skolor och måste därför överföras till en gemensam måttstock: centralt rättade nationella prov.
- **Ankring av genomsnittsbetyg genom prov:** Skolans genomsnittsbetyg måste ankra i skolans genomsnittliga nationella provresultat.
- **Betyg och prov som oberoende mätningar:** De nationella proven ska vara oberoende mätningar av elevernas individuella kunskaper och lärarna ska därför sätta sina betyg oberoende av elevernas resultat på dessa prov.
- **Årsvis standardisering för att göra resultat likvärdiga:** Årsvis standardisering av prov och provutgåvor krävs för att garantera dels att olika ämnen inte blir olika svåra att få bra betyg i, dels att olika årskullar inte diskrimineras på grund av varierande svårighetsgrader i prov i ett givet ämne över tid.
- **Centraliserad kalibrering:** En modell där kalibrering görs centralt ger ett bättre likvärdighetsutfall än om lärarna själva ska justera sina betyg efter resultaten på de nationella slutproven. Det minskar också arbetsbördan för lärarna.
- **En numerisk, mer fingradig och symmetrisk betygsskala:** Fler betygssteg tar tillvara mer information om elevernas, egentligen steglösa, kunskapsnivåer. En mer fingradig betygsskala ökar

möjligheten att sprida ut elevernas resultat och därmed förbättras betygens urvalsfunktion.

Det är effektivt att bevara den del i det svenska antagningssystemet som innebär att urval till utbildning sker i huvudsak baserat på sökandes sammantagna meritvärde, dvs. hur väl sökanden har klarat av studier i samtliga ämnen på underliggande utbildningsnivå. Vi föreslår därför att i stället för att kalibrera betygen i varje enskilt ämne, kalibreras elevernas *genomsnittliga* betyg, dvs. dagens meritvärde i grundskolan respektive jämförelsetal/betygspoäng i gymnasieskolan.

Vi föreslår en meritvärdeskalibreringsmodell

Modellen syftar till att elevers meritvärden från grundskolan och gymnasieskolan, vilka används för antagning och urval vid ansökan till fortsatta studier, ska bli likvärdiga och därmed jämförbara mellan skolor. Likvärdiga meritvärden uppnås genom användning av både lärarsatta betyg och av elevers resultat på nationella slutprov. Så här ser den föreslagna processen ut, steg för steg:

1. Lärarna sätter betyg baserat på egna betygsunderlag. Dessa betyg fungerar som direkt återkoppling till elever och vårdnadshavare.
2. De lärarsatta betygen utgör grund för beräkning av ett genomsnittligt *individuellt betygsvärde* (det som i dag kallas meritvärde, betygspoäng eller jämförelsetal).
3. Ett *genomsnittligt betygsvärde* för skolan/programskolan² beräknas baserat på elevernas individuella betygsvärden.
4. Eleverna genomför ett flertal *nationella slutprov* i grundskolan respektive gymnasieskolan. Elevens provresultat från samtliga slutprov räknas ihop till ett samlat genomsnittligt *individuellt provresultat*.
5. Ett *genomsnittligt provresultat* för skolan/programskolan beräknas baserat på elevernas individuella provresultat.

² Med programskola menas de elever som läser samma program på samma skola. En skola kan således bestå av flera programskolor.

6. Skolans/programskolans *genomsnittliga betygsvärde* jämförs med skolans/programskolans *genomsnittliga provresultat*. Skillnaden utgör grunden för kalibrering.
7. Elevernas individuella genomsnittliga betygsvärden *kalibreras* så att *skolans/programskolans* genomsnittliga betygsvärde justeras till nivå och spridning motsvarande *skolans/programskolans* genomsnittliga provresultat.
8. Elevens *kalibrerade* betygsvärde (70 %) och elevens genomsnittliga *individuella* provresultat (30 %) vägs sedan samman till ett *meritvärde*.

Lärarsatta betyg kommer att behöva rapporteras in till Skolverket. Resterande steg, dvs. beräkning av betygsvärden, kalibrering och meritvärdesberäkning, föreslås sedan ske centralt på Skolverket, som också ska ha en databas med de nationella slutprovresultaten.

Det kommer att finnas enstaka fall där elevers betygsvärden inte kan kalibreras, där nationella slutprov inte kan genomföras samt fall som föranleder behov av manuell hantering av Skolverket. För dessa föreslås behandling i särskild ordning.

Behörighet till gymnasieskolan föreslås bygga på att den sökande som lägst har ett genomsnittligt meritvärde på 4. Till högskolan ska behörighet baseras på gymnasieexamen, godtagbara kunskaper i vissa nivåer i ämnen och godtagbara nationella slutprovresultat i vissa ämnen.

Det behövs en numerisk betygsskala med symmetriska skalsteg

Problemen med dagens betygsskala

En kritik mot dagens beräkning av meritvärde och jämförelsetal är att halva skalan, dvs. 1–9, inte används. Stegen i dagens betygsskala A–F är dessutom inte symmetriska, dvs. det är inte lika långt mellan stegen, när bokstäverna vid beräkning av meritvärde respektive jämförelsetal ges siffervärden. F ger 0 poäng, E 10 poäng, D 12,5 poäng, C 15 poäng, B 17,5 poäng och A 20 poäng. Skillnaden mellan F och E på 10 poäng är lika stor som mellan samtliga godkända betygssteg från E till det högsta betyget, A. Det betyder

att ett olikvärdigt tilldelat F eller E får större konsekvenser vid beräkning av meritvärde för individen än ett olikvärdigt satt A–D. Asymmetrin, att det är 10 poängs skillnad mellan F och E men bara 2,5 poängs skillnad mellan övriga betygssteg, skapar därför problem vid den kalibrering som vi föreslår för meritvärdesberäkning.

Tio betygssteg och ingen skarp godkänthgräns

Det nya betygssystemet kräver en numerisk betygsskala med jämna skalsteg. Betygsskalan ska gå från 1 till 10 där betyget 1 är det lägsta betyget och betyget 10 det högsta. Det ska finnas betygskriterier som beskriver de olika betygsstegen på betygsskalan. Det finns en nivå för godtagbara kunskaper i betygsskalan, men även kunskaper under den nivån ska kunna tilldelas siffervärden. Betygskriterierna är följande för betygen:

- 1–3 mindre än godtagbara kunskaper
- 4–5 godtagbara kunskaper
- 6–7 goda kunskaper
- 8–9 mycket goda kunskaper
- 10 utmärkta kunskaper

På så sätt kan nivån på elevens kunskaper och färdigheter betygsättas även när dessa är lägre än en godtagbar nivå. En sammantagen bedömningsprincip ska gälla för samtliga betygssteg. Det innebär att goda kunskaper inom en viss aspekt av ämnet kan kompensera för svagare kunskaper rörande en annan aspekt.

Lärarna ska vid betygssättningen inte längre utgå från en bedömning av om en elev uppfyller betygskriterierna. I stället ska lärarna vid betygssättningen utgå från en bedömning av hur elevens kunskaper förhåller sig till ämnets syfte, mål och centrala innehåll för de olika stadierna, årskurserna eller gymnasieåren och med stöd av betygskriterierna sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper.

Skälen för en tiogradig betygsskala är flera. Först och främst innebär förslaget att hela den numeriska skalan används, vilket främst är av betydelse för de betyg som används för antagning och urval. Med 1–10-skalan införs tre steg under godtagbar nivå och de

godtagbara betygsstegen blir två fler än i dag, dvs. sju i stället för fem. Det medför en viss ökning som möjliggör för lärarna att sprida ut eleverna baserat på deras olika kunskapsnivåer. Det finns dock en begränsning i hur många steg som det är ändamålsenligt och rimligt för lärare att skilja mellan när betygen är målrelaterade.

Antalet skalsteg syftar till ökad precision i relation till meritvärdeskalibreringen där betygsvärdet bygger på många betyg. Med en mer fingradig skala än dagens bevaras mer information om elevers kunskaper och konsekvenserna av om en elev får ett betygssteg högre eller lägre än vad den egentligen förtjänar blir inte lika stora. Data-simuleringar som vi har gjort visar också att en mer fingradig skala ökar betygens likvärdighet, oavsett betygsmodell. Med det menas att en mer fingradig betygsskala i sig skulle öka likvärdigheten redan om den infördes i dagens betygssystem.

Det behövs ett nytt system för nationella slutprov

I grundskolans årskurs 9 och specialskolans årskurs 10 föreslås varje elev skriva fem nationella slutprov. Gymnasieelever behöver skriva fem till åtta nationella slutprov. I vilka ämnen avgörs av skolform och program. Proven behöver genomföras digitalt och svaren bedömas centralt. I grundskolan, specialskolan och gymnasieskolan föreslås provtillfällena begränsas till två på våren – ett ordinarie och ett uppsamlingstillfälle.

Lärare i provämnena ska inte längre särskilt beakta provresultaten vid sin betygssättning. Däremot viktas varje elevs individuella provresultat in automatiskt som en egen del i meritvärdet. Detta är inte minst viktigt för att motivera elever att genomföra proven. Varje prestation på slutproven kan bidra till att höja elevens meritvärde. Det föreslås finnas möjlighet för elever och sökanden att göra om och göra nya nationella slutprov för både behörighet och urval.

Eftersom provresultaten inte ska användas av läraren vid betygssättningen behöver den centrala rättningen inte vara färdigställd innan betygen ska sättas. Central rättning bedöms därför kunna ske i huvudsak efter grundskolans, specialskolans och gymnasieskolans skolavslutning. Elevens provresultat föreslås återföras direkt till eleven, i likhet med tillvägagångssättet i många andra länder.

För att proven ska kunna användas i det nya systemet behöver de vara stabila över tid, dvs. svårighetsgraden får inte variera alltför mycket. Provresultaten, på gruppnivå och ämnesvis, kommer i efterhand att bli tillgängliga för skolorna. Det innebär att rektor och lärare kan analysera provresultaten i relation till betygssättningen på skolan så att skillnaden mellan betygsvärden och provresultat blir så liten som möjligt framgent. För denna uppföljning behöver lärarna samverka. Syftet är att skolan över tid ska få en så god uppfattning som möjligt om nivån i den egna skolan relativt riksnittet för att undvika större kalibrering uppåt eller neråt av de egna elevernas genomsnittliga lärarsatta betyg.

Det behövs bedömningssamråd för likvärdighet inom skolor och program

Kalibreringen av betygsvärden blir säkrare ju större elevgrupper som omfattas. Vi gör avvägningen att kalibrering ska ske på skolenhetsnivå i grundskolan och på programskolenhetsnivå för gymnasieskolan. För specialskolan och komvux föreslås särskilda regler för meritvärdesberäkning. I dag kan lärare på samma skola ställa olika krav för ett och samma betygssteg i ett ämne. Lärare som undervisar i samma ämne och på samma program på en skola behöver samarbeta kring hur betygsunderlag tas fram, analyseras och värderas. Olikvärdighet inom skolor eller program kan annars medföra en orättvis kalibrering. Rektor föreslås därför ansvara för att s.k. ämnesvisa bedömningssamråd genomförs och att lärare får tid för gemensamt arbete kring betygssättningen av kunskaperna för de elever vars betygsvärden ska kalibreras tillsammans.

Bedömningssamråd ska bidra till samsyn kring vad som är ett relevant betygsunderlag och hur betygskriterier tolkas i relation till ämnets syfte, mål och centrala innehåll, så att en lokal samstämmighet inför betygssättningen uppnås. Kalibreringen kan sedan hantera likvärdigheten på nationell nivå, så att skolans/programmets betygsvärden blir likvärdiga med andra skolors betygsvärden. I våra förslag betonas att lärarnas professionella bedömning förblir central, men samråd kan höja kvaliteten och säkerställer likvärdigheten inom skolorna.

Eftersom bedömningsamråden bygger på samstämmig betygssättning i de grupper som kalibreras tillsammans, begränsas de till de fall där två eller fler lärare undervisar i samma ämne i en grundskola eller inom samma program på en gymnasieskola.

Komvux behöver hanteras i särskild ordning

Komvux är unikt genom sin flexibilitet, med möjlighet för vuxna elever att läsa både enstaka ämnen och med gymnasieexamen som mål, samt att komplettera för behörighet. Det medför samtidigt att det inte finns sammanhållna undervisningsgrupper att kalibrera betygsvärden mot, om inte komvux funktion och organisatoriska grund skulle ändras radikalt.

Vår problembild är behäftad med osäkerhet, men de rapporter som finns från bl.a. Skolinspektionen gör att vi bedömer att betygen är mer olikvärdiga i komvux än i gymnasieskolan. Förutsättningarna för likvärdig betygssättning är här sämre än för andra skolformer, i synnerhet när anordnandet av utbildning läggs ut på entreprenad. Begränsad undervisningstid i kombination med bristande lärarinteraktion, t.ex. på grund av distansundervisning, ger anledning att ifrågasätta förutsättningarna för likvärdig betygssättning.

Mot denna bakgrund föreslås att meritvärden från komvux på gymnasial nivå enbart baseras på resultat från nationella slutprov. De nationella slutproven och datum för genomförande blir gemensamma för komvux och gymnasieskolan. Komvux föreslås få ett extra ordinarie provtillfälle under hösten. För de vanligaste ämnena föreslås även ett extra uppsamlingstillfälle. Det innebär att de lärarsatta betygen i komvux inte används för antagning och urval till högre utbildning, i stället beräknas meritvärdet helt på de nationella slutprovresultaten. Lärarsatta betyg kommer dock fortsatt att behövas för att få en gymnasieexamen och för att ge information till eleven och dess framtida arbetsgivare.

Förändringarna bör införas stegvis

Den nya betygsskalan och bedömningsamråden föreslås införas stegvis fr.o.m. höstterminen 2027, medan det nya nationella provsystemet införs stegvis fr.o.m. vårterminen 2028. I grundskolan

och specialskolan synkroniseras ett nytt betygssystem med införandet av den tioåriga grundskolan, vilken föreslås införas höstterminen 2028. Det innebär att den nya betygsskalan kan börja tillämpas höstterminen 2028 för elever som då påbörjar årskurs 8 (dvs. den nya årskurs 9) och specialskolans årskurs 9 (dvs. den nya årskurs 10), för att vårterminen 2030 kunna få slutbetyg enligt den nya betygsskalan. I gymnasieskolan införs den nya betygsskalan för elever som påbörjar utbildning höstterminen 2027.

Meritvärdeskalibrering föreslås införas vårterminen 2030 för elever som den terminen avslutar grundskolans årskurs 9 (dvs. den nya årskurs 10) och specialskolans årskurs 10 (dvs. nya årskurs 11) och gymnasieskolans år 3. För komvux på gymnasial nivå införs nationella slutprov fr.o.m. våren 2030. De samlade förslagen bedöms samhällsekonomiskt effektiva och fr.o.m. år 2032 beräknas de även medföra en statsfinansiell besparing.

Utvärderingen av alternativa betygsmodeller

Examensprov

Antagning till fortsatt utbildning enbart utifrån resultat på examensprov medför likvärdiga villkor för eleverna och kan förhindra betygsinflation. Våra statistiska utvärderingar visar dock att examensprov har problem med likvärdigheten på grund av en stor mätosäkerhet som beror på att hela betyget i ett givet ämne avgörs vid ett enda provtillfälle. Man kan lite förenklat säga att examensprov är *rättvisa* men *inte rättvisande*.

Att använda examensprov i praktisk-estetiska (PREST) ämnen och yrkesämnena skapar organisatoriska, ekonomiska och mättekniska utmaningar för standardiserade prov, vilket innebär att betyg i dessa ämnen måste hanteras i särskild ordning eller exkluderas vid antagning.

Även om det gick att konstruera prov i samtliga ämnen skulle det bli logistiskt svårt att låta varje elev skriva examensprov i 16 ämnen i grundskolan och 20–25 kurser (fr.o.m. hösten 2025 nivåer i ämnen) i gymnasieskolan. Med en examensprovsmodell skulle man därför sannolikt behöva minska antalet ämnen som skulle ingå i beräkningen av meritvärdet, med konsekvensen att vi skulle få en avsmalnande läroplan. Många elever är stressade över de nationella

proven som dessa ser ut i dag och de är skeptiska till renodlade examensprov.

Direktstyrning

Direktstyrning innebär att lärarna justerar de betyg som de själva tänkt sätta utifrån skolans genomsnittliga resultat på de nationella slutproven. Det medför att proven behöver ha genomförts och bedömts i god tid före betygssättningen. Modeller där lärare och skolor själva ska justera sin betygssättning i samtliga ämnen, i relation till t.ex. sin elevkohorts prestationer på nationella prov i ett mindre antal ämnen, kan medföra likvärdiga betyg på ämnesnivå för de ämnen som har nationella prov. Precis som med examensprovsmodellen uppstår dock utmaningar i ämnen som saknar nationella prov. Modellen kräver också granskning av och påföljder för skolor som hanterar justeringen felaktigt.

På gymnasial nivå blir modellen svårhanterlig med det svenska kurs-/nivåbaserade systemet där man inte vet på förhand vilken nivå i ett ämne som kommer att bli den sista. Eleverna skulle därför behöva skriva ett stort antal nationella prov. Det skulle i sin tur kunna leda till stress och ovilja att läsa vidare i de ämnen som har nationella prov.

En generell nackdel ur elevperspektiv är att lärare måste sänka eller höja enskilda elevers betyg med hela betygssteg. I praktiken får därmed enskilda elever sina betyg sänkta om gruppens betygsnivå ligger för högt i förhållande till provresultaten. En ytterligare nackdel är att det endast är skolans genomsnittliga betygsnivå som kan kalibreras medan det i praktiken är omöjligt att få lärarna att också beakta *spridningen* i betygen. Därmed kan en viktig aspekt av olikvärdig betygssättning *inom* skolan inte åtgärdas.

Vi bedömer att en direktstyrningsmodell är svår att få legitimitet för, även om systemet eliminerar risken för fusk och felaktigheter i samband med justeringen. Vi hittar heller inga exempel på andra länder som använder direktstyrning. Det är bara i Sverige som en liknande modell använts, nämligen i det relativa betygssystemet mellan 1962 och 1994 i grundskolan och mellan 1966 och 1995 på gymnasial nivå.

Sammanvägning

Sammanvägningsmodellen innebär att lärarsatta betyg inte justeras på något sätt men att en elevs betyg vägs ihop med elevens resultat på nationella slutprov. Betyg i ämnen som inte har nationella prov kan viktas ned eller räknas in trots att de inte justerats.

Olikvärdigheten i meritvärdena minskar delvis med denna modell, men den försvinner inte eftersom en del av elevens meritvärde fortfarande utgörs av olikvärdigt satta betyg. Nackdelen är således att den olikvärdiga betygssättningen mellan skolor mildras något utan att stoppas. I realiteten uppstår en stor risk för att lärarnas betygssättning i stället skenar iväg ännu mer för att kompensera för att de lärarsatta betygen inte får samma genomslag på meritvärdet som i dagens system.

Vi bedömer att en sammanvägningsmodell kan fungera hjälpligt i skolsystem som inte kännetecknas av marknadskrafter och fria skolval i lika stor utsträckning som Sverige, som t.ex. Danmark och Norge (där man har en sammanvägningsmodell). Dessa aspekter i det svenska systemet driver på incitamenten för skolor att profilera sig genom att sätta högre betyg än vad som är kunskapsmässigt motiverat. Vi bedömer även att modellen inte heller ligger i linje med utredningens direktiv om att motverka betygsinflation och öka likvärdigheten i ämnen som inte omfattas av nationella prov.

Statistisk moderering

Statistisk moderering innebär att lärarna sätter betyg oberoende av elevernas resultat på nationella slutprov. Dessa betyg justeras sedan ämnesvis på central nivå så att skolans genomsnittliga betyg i respektive ämne motsvarar skolans genomsnittliga provresultat i det ämnet. Även spridningen i betyg kalibreras så att den motsvarar spridningen i provresultaten. Därefter kan ett viktat genomsnitt beräknas av elevens modererade betyg och elevens individuella provresultat. Detta utgör det slutliga betyget i ämnet.

Inspiration till modellen kommer framför allt från New South Wales, Australien, som tillämpar en motsvarande betygmodell för gymnasieskolan. En väsentlig skillnad jämfört med svensk gymnasieskola är att eleverna i New South Wales har betydligt färre ämnen i slutet av sin utbildning (5–6 ämnen). Det innebär att samtliga ämnen

kan kalibreras ämnesvis. Utifrån de datasimuleringar som Skolverket och vi själva genomfört uppvisar modereringsmodellen dock det bästa likvärdighetsutfallet av samtliga ovanstående modeller med avseende på likvärdighet i de ämnen som har nationella prov. En tillämpning i svensk grund- eller gymnasieskola medför samma problem som med en examensprovsmodell och direktstyrningsmodell; ämnen utan nationella prov blir svåra att hantera.

Frågor och svar om förslagen

Elever

Vilka utbildningsformer omfattas av förslagen?

Meritvärdeskalibreringsmodellen omfattar grundskolans årskurs 9 och gymnasieskolan. För specialskolans årskurs 10 föreslås en sammanvägningsmodell. Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå omfattas inte av meritvärdeskalibrering utan elever som läser en hel utbildning där får meritvärden baserade på resultat på nationella slutprov. Förslaget om ny betygsskala omfattar alla elever i grundskolans och specialskolans betygssättande årskurser samt i sameskolan. Det påverkar även elever i den anpassade grundskolan i de fall betyg sätts. Förslaget kommer även påverka den anpassade gymnasieskolan.

Vilka utbildningsformer omfattas inte av ett nytt sätt att meritvärdera för antagning till nästa utbildningsnivå?

Sameskolan, anpassade grundskolan och anpassade gymnasieskolan samt komvux på grundläggande nivå, anpassad utbildning på grundläggande nivå, anpassad utbildning på gymnasial nivå och svenska för invandrare omfattas inte av ett nytt sätt att meritvärdera för antagning till nästa utbildningsnivå.

Vilka förändringar blir det för elever i grundskolan och specialskolan?

Eleverna skriver nationella slutprov i slutet av grundskolans årskurs 9 respektive specialskolans årskurs 10. Alla prov är skriftliga,

genomförs digitalt och rättas centralt. En elev genomför, precis som i dag, prov i fem ämnen.

Vilka förändringar blir det för gymnasieelever?

Eleverna som går på gymnasieskolans nationella program får genomföra fler nationella slutprov än antalet obligatoriska nationella prov i dag. Antalet nationella slutprov varierar beroende på vilket program man går. Eleverna behöver tänka på att det är de samlade kunskaperna och färdigheterna inom ämnet som prövas i provet. Det är en skillnad jämfört med dagens nationella prov som vanligen endast behandlar innehållet i en kurs. Eftersom progressionen mellan nivåerna i ämnesplanerna från år 2025 är tydligare än mellan tidigare kurser väntas det bli lättare att hålla ihop nivåerna inom ett ämne.

Hur räknas meritvärdet ut i grundskolan, specialskolan och gymnasieskolan?

Elevens kalibrerade *betygsvärde* (beräknat som genomsnittet av de lärarsatta betygen, kalibrerat för att kunna jämföras mellan skolor) står för 70 % och elevens individuella resultat på de nationella slutproven står för 30 %.

I specialskolan går få elever och därför kalibreras inte betygsvärdet. I stället vägs det mekaniskt samman med proven. Betygsvärdet står för 50 % och elevens individuella resultat på de nationella slutproven står för 50 %.

Vilka förändringar blir det för studerande på komvux?

Den största förändringen för elever som läser komvux på gymnasial nivå är att de lärarsatta betygen inte används för meritvärdesberäkning. Eleverna kommer att behöva genomföra nationella slutprov för behörighet eller urval i ämnen som sådana prov ges i. De lärarsatta betygen kommer fortsatt att användas för att kunna ta ut en gymnasieexamen eller för att visa en arbetsgivare att eleven har genomfört ett yrkespaket.

En annan förändring är att elever måste genomföra slutproven på fastställda provdatum varje halvår.

Vad blir skillnaden för elever i komvux på gymnasial nivå jämfört med elever i gymnasieskolan?

Elever i komvux på gymnasial nivå omfattas inte av meritvärdeskalibrering eftersom det inte kan säkerställas att det finns en undervisningsgrupp att kalibrera mot. I stället beräknas ett meritvärde på de ämnen som eleven genomför nationella slutprov i. Höga betyg från lärare på komvux förbättrar därmed inte elevernas chanser att antas till en attraktiv högskoleutbildning. Lärarsatta betyg används precis som i dag bl.a. för återkoppling, för att få en gymnasieexamen och för att kunna visa en arbetsgivare.

Varför skiljer sig modellen för komvux på gymnasial nivå?

Kalibrering av samlade betygsvärden på gruppnivå bygger på att det finns sammanhållna undervisningsgrupper över tid som har genomfört nationella slutprov samtidigt och därmed har jämförbara provresultat att kalibrera betygsvärden mot. Detta saknas i komvux på grund av att antagningen sker kontinuerligt och undervisningen ofta är individualiserad.

Betygen bedöms även vara mindre tillförlitliga i komvux på gymnasial nivå eftersom många kurser (nivåer) genomförs under kort tid och på distans.

Antagning och urval

Hur påverkas antagning och urval till gymnasieskolan?

Meritvärdeskalibrering gör att olikvärdigheten i lärarsatta betyg inte påverkar elevernas meritvärden. Enkelt uttryckt kommer vi därför att vara säkrare på att "rätt personer", de mest meriterade, får utbildningsplatser när det är konkurrens, dvs. fler sökande än det finns platser.

Den som söker ett nationellt program i gymnasieskolan behöver ha ett genomsnittligt, kalibrerat meritvärde på 4 för att vara be-

hörig. Detta beräknas inte innebära högre krav än i dagens system. Däremot blir även behörighetskrav mer likvärdiga, dvs. det beror inte på vilken skola en elev har gått i om eleven blir behörig till ett nationellt program i gymnasieskolan.

Hur ska elever i årskurs 9 i grundskolan respektive i specialskolans årskurs 10 veta om de kan räkna med att komma in på den gymnasieutbildning de önskar?

Det kommer, precis som i dag, att vara osäkert fram till dess att antagningen är avslutad. De nationella slutproven rättas och resultat och meritvärde återrapporterats under sommaren.

Blir det stor skillnad mot i dag?

Den största skillnaden blir att den s.k. preliminära antagningen blir något mer osäker eftersom den bygger på lärarsatta betyg, och är oberoende av de provresultat som sedan ska utgöra grund för kalibrering samt räknas med. Dock vet inte heller eleverna i dag vilka betyg de faktiskt får förrän slutbetygen är satta, även om det ibland förespeglas att eleverna långt innan kan veta vilka betyg de ska få. De vet inte heller hur många som söker en viss utbildning och därmed inte heller vilka meritvärden som faktiskt krävs. En skillnad är dock att eleverna i dag vid skolavslutningen känner till sin behörighet. I det nya systemet avgörs behörighet när proven är bedömda.

Hur kommer antagning och urval till yrkeshögskolan att påverkas?

De förändringar som genomförs bedöms inte påverka antagning till yrkeshögskolan, eftersom antagningen fortsatt kan genomföras med lärarsatta betyg om urval sker.

Hur kommer antagning och urval till högskolan att påverkas?

Meritvärdeskalibrering gör att olikvärdigheten i lärarsatta betyg inte påverkar elevernas meritvärden. Enkelt uttryckt kommer vi därför att vara säkrare på att ”rätt personer”, de mest meriterade,

får utbildningsplatser när det är konkurrens, dvs. fler sökande än det finns platser.

Den som söker en utbildning på högskolan behöver ha en gymnasieexamen samt ha klarat vissa nivåer i ämnen med lägst betyget 4 och nationella slutprov med lägst resultatet 4 för att vara behörig. Vilka ämnen som krävs beror på vilken utbildning man söker till.

Meritpoängen avskaffas. Eleverna kommer inte längre att få extra poäng för att ha läst engelska, matematik eller moderna språk på nivåer utöver vad som krävs för behörighet till en högskoleutbildning.

Hur kommer antagning och urval att påverkas för sökande med äldre examen?

Äldre betyg kommer liksom vid tidigare övergångar att behöva hanteras genom övergångsbestämmelser, eftersom betyg från nu gällande system och det som vi föreslår inte kommer att vara direkt jämförbara.

Hur kommer antagning och urval att påverkas för sökande med utländsk examen?

Universitets- och högskolerådet kommer precis som i dagsläget att behöva översätta och beräkna hur betyg från t.ex. en utländsk gymnasieutbildning ska meritvärderas i relation till svenska betyg.

Provsystemet

Vad är ett nationellt slutprov i grundskolan?

Ett prov som en elev skriver i årskurs 9 i grundskolan eller årskurs 10 i specialskolan. Varje prov mäter elevens kunskapsnivå i ett specifikt ämne: engelska, matematik, NO, SO och svenska eller svenska som andraspråk. Provet utgår från kursplanen i ett ämne men resultatet presenteras inte i form av ett provbetyg utan som ett provresultat/provpoäng på en kontinuerlig och standardiserad poängskala.

Vad är ett nationellt slutprov i gymnasieskolan?

Ett prov som en elev skriver i gymnasieskolan, efter den avslutande nivån i ett ämne på komvux eller om en elev väljer att genomföra ett slutprov på nytt. På en skola kan samtliga elever på ett program skriva slutprov redan efter år 1 eller 2 om studier i ett ämne avslutas redan då men de flesta prov väntas skrivas i slutet av år 3.

Proven mäter elevens kunskapsnivå i ett gymnasiegemensamt ämne eller ett ämne som krävs för särskild behörighet till högre utbildning. De utgår från ämnesplanen i ett ämne men resultatet presenteras inte i form av ett provbetyg. I stället redovisas resultatet i form av en provpoäng på en kontinuerlig och standardiserad poängskala.

Blir slutproven obligatoriska i grundskolan och specialskolan?

Ja, proven blir obligatoriska att genomföra.

Blir de nationella slutproven obligatoriska i gymnasieskolan?

Slutproven ska vara obligatoriska att genomföra för elever på högskoleförberedande program.

En elev som går ett yrkesprogram och har valt bort grundläggande högskolebehörighet får, men behöver inte, genomföra slutproven.

Blir de nationella slutproven obligatoriska i komvux på gymnasial nivå?

Slutproven är frivilliga för eleven att genomföra, men genomförda prov krävs för att söka vidare till högre utbildning.

Kan man undantas från att genomföra nationella slutprov?

Ja, skolan kan ansöka till Skolverket om att en elev ska undantas från att genomföra nationella slutprov, t.ex. på grund av att eleven har en funktionsnedsättning där tillåtna anpassningar är otillräck-

liga eller om eleven vistas på sjukhus. För detta krävs i regel läkarintyg. Eleven kan också undantas på grund av att den saknar tillräckliga kunskaper i svenska.

Om eleven undantas från ett eller flera prov beräknas elevens sammantagna provresultat som ett genomsnitt av de provresultat på proven som den inte är undantagen från.

Får eleven ett betyg på varje prov?

Eleven får ett provresultat uttryckt i poäng på varje prov. Poängen redovisas på en kontinuerlig och standardiserad skala som är gemensam för alla provutgåvor.

Hur många nationella slutprov genomför eleverna i årskurs 9?

Fem nationella slutprov i slutet av vårterminen i årskurs 9.

Hur många nationella slutprov genomför eleverna i gymnasieskolan?

Eleverna genomför skriftliga nationella slutprov, de flesta i slutet av gymnasieskolans år 3. På yrkesprogram blir det i grunden fem prov medan elever på högskoleförberedande program vanligen får genomföra sex till åtta prov.

Elever som vill ha utökade behörigheter kan i vissa fall behöva avlägga fler slutprov, men som mest åtta prov.

Vad gäller för elever som väljer bort grundläggande behörighet?

Om eleven har valt bort grundläggande behörighet från ett nationellt yrkesprogram kan den inte söka till högskolan och är därmed inte i behov av ett meritvärde. Eleven behöver därför inte genomföra slutprov. Om personen senare i livet vill söka till högskolan behöver den komplettera med de ämnen och nivåer som krävs för behörighet till den utbildning som ska sökas. Personen behöver då även genomföra slutprov i komvux.

Vad händer om en elev missar ett prov?

I de flesta fall erbjuds ett uppsamlingstillfälle, i nära anslutning, för elever som varit frånvarande vid ordinarie provtillfälle. Om eleven även är frånvarande vid detta provtillfälle får eleven provresultatet 0 på det slutprov eleven missat. Elevens genomsnittliga betygsvärde kalibreras på samma sätt som för skolkamraterna, men i elevens meritvärde kommer provresultatet 0 att räknas med. Eleven kan dock genomföra provet efter avslutad grund- eller gymnasieskola och tillgodoräkna sig det nya provresultatet.

Vem beslutar om anpassningar vid genomförande av nationella slutprov?

Vilka anpassningar som är tillåtna för ett prov bestäms, precis som i dag, av Skolverket. Vilka elever som ska ha någon av de tillåtna anpassningarna bestäms av rektor. Många anpassningar i det digitala provsystemet är tillgängliga för samtliga elever, t.ex. förstoring och kontrastinställningar. Dessa kan eleven välja att slå på själv.

När får eleven sina provresultat?

När samtliga elevers delprov är bedömda centralt kan eleven ta del av sitt provresultat genom att logga in på webben under sommaren respektive julen (endast komvux).

Kan en person göra om ett slutprov från grundskolan som den redan har genomfört?

Ja, en person kan göra om ett nationellt slutprov som den redan genomfört och fått resultat på. Om det nya resultatet är högre kan detta användas och ersätta ett tidigare resultat vid beräkningen av elevens meritvärde.

Kan en person göra om ett slutprov från gymnasieskolan som den redan har genomfört?

En person kan genomföra ett slutprov på nytt på gymnasial nivå. Provet genomförs i sådana fall i komvux. En person som redan har avlagt ett nationellt slutprov får genomföra slutprovet som tidigast det andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år. Om det nya resultatet är högre kan det ersätta ett tidigare resultat vid beräkningen av elevens meritvärde.

Vad händer med de nationella proven i grundskolans och specialskolans övriga årskurser?

Utgångspunkten är att de finns kvar. Däremot kan syftet med nationella prov i grundskolans årskurs 6 och specialskolans årskurs 7 förändras från att de ska vara betygsstödjande, genom att läraren särskilt ska beakta dem, till att bli t.ex. diagnostiska.

Vad betyder det att proven årsvis standardiseras?

Syftet med årsvis standardisering är att proven ska bli stabila från år till år, dvs. resultaten blir jämförbara även när provutgåvorna är olika svåra. Det innebär att man fastställer ett specifikt nationellt genomsnitt och en specifik nationell spridning/fördelning av provresultatet på förhand och som är densamma från år till år. På så sätt spelar det ingen roll om ett års utgåva av provet innehåller lättare eller svårare uppgifter än andra utgåvor. Elevens standardiserade provresultat blir inte summan av de poäng eleven fått från alla svar på uppgifterna utan provresultatet skalas om så att det blir jämförbart med andra elevers resultat på tidigare utgåvor av provet.

Utgångspunkten för årsvis standardisering är att elever från närliggande årskullar, sett över hela riket, presterar på samma genomsnittliga kunskapsnivå eller åtminstone inte skiljer sig mer än marginellt. De förhållandevis små variationerna i kunskap som finns mellan närliggande årskullar bedöms som betydligt mindre än den variation i svårighetsgrad som dagens nationella prov uppvisat över tid. Dagens nationella prov är inte årsvis standardiserade utan i stället bestäms gränser för olika provbetyg genom att provets

svårighetsgrad uppskattas innan det genomförs. Med årsvis standardisering kommer ett prov som visar sig vara ovanligt lätt eller svårt inte att påverka det slutliga (standardiserade) provresultatet utan vara jämförbart på ett mer rättvisande sätt.

Rättning och meritvärdesberäkning

Vem kommer att bedöma elevernas svar på proven?

Fasta svarsalternativ eller enkla svar kan poängsättas automatiskt. Mer resonerande svar behöver, precis som uppsatser, bedömas av behöriga och legitimerade lärare organiserade av Skolverket. Dessa centrala bedömare är legitimerade lärare som genomgått en utbildning och arbetar tillsammans i team för att uppnå hög bedömaröverensstämmelse.

*Vad händer om en elev upptäcker att det är fel i rättningen?
Kan man överklaga rättningen?*

Det blir möjligt att begära att Skolverket vidtar rättelse eller omprövar en uppenbart oriktig bedömning. Det kan t.ex. handla om att ett provresultat har blivit fel eller liknande. Däremot ser vi inte behov av att kunna överklaga rättningen i syfte att få elevsvar ombedömda.

Vad innebär kalibrering?

Betygsvärdet, som är ett genomsnitt av elevens samtliga lärarsatta betyg, justeras så att skolans/programmets genomsnittliga betygsvärde motsvarar skolans genomsnittliga provresultat. Om skolans genomsnittliga betygsvärde är högre än skolans genomsnittliga provresultat kommer elevernas betygsvärden att justeras *ner*. Om i stället skolans genomsnittliga betygsvärde är lägre än skolans genomsnittliga provresultat kommer elevernas betygsvärden att justeras *upp*. Det innebär att de kalibrerade betygsvärdena för elever som går på olika skolor/program blir jämförbara. Kalibreringen medför att

elever som går på skolor som är generösa respektive strikta i sin betygssättning inte gynnas respektive missgynnas. Kalibreringen innebär också att incitament för en skola att inflatera betygen (sätta glädjebetyg) försvinner. Kalibreringen garanterar att meritvärden blir likvärdiga och rättvisande, oavsett hur lärare på olika skolor tolkar betygskriterierna.

Medför kalibreringen att en elevs lärarsatta betyg ändras?

Nej, de lärarsatta betygen ändras inte utan de framgår, precis som i dag, i elevens slutbetyg eller gymnasieexamen.

Lärarsatta betyg kan, precis som i dag, ses som återkoppling till elever och föräldrar samt information till arbetsgivare.

Så elever har inte något kalibrerat ämnesbetyg ens i de ämnen där de gör ett nationellt slutprov?

Nej, vi föreslår inte s.k. ämnesvis kalibrering. En viktig del i modellen är att vi inte ändrar i lärarnas betygssättning. Det kan ses både som en fördel och en nackdel. Nackdelen är att de lärarsatta betygen i sig inte blir mer likvärdiga än i dagsläget (även om lärarnas betygsnivåer på sikt rimligen bör närma sig de som ges av slutproven). Fördelen är att vi kan likställa betyg i ämnen med slutprov med ämnen som av praktiska skäl inte bedöms lämpliga för nationella slutprov i sammanräkningen av betygsvärdet. Det gäller framför allt praktisk-estetiska ämnen och yrkesämnen. Genom att kalibrera betygsgenomsnittet i stället för enskilda betyg kringgår vi problematiken med att styra betygen i enskilda ämnen utan slutprov.

Varför måste de individuella provresultaten räknas in i meritvärdet? Räcker det inte med kalibreringen av betygsvärdet?

Att elevens individuella provresultat räknas med är först och främst en fråga om rättssäkerhet. Kalibreringen säkerställer likvärdig betygssättning *mellan* olika skolor, men den kan inte åtgärda eventuell olikvärdig betygssättning *inom* skolor mellan olika elever. Om en elev gynnas eller missgynnas av en lärare i betygssättningen, kan

inte kalibreringen, som sker på skolnivå/gruppnivå, påverka denna orättvisa. Genom att låta elevens eget provresultat vägas in i det slutliga meritvärdet på exakt samma sätt för alla elever kan däremot en elev som missgynnas i betygssättningen till viss del kompenseras. Elevens individuella resultat räknas med oberoende av hur läraren bedömer elevens kunskapsnivå. På så sätt ökar elevens individuella rättssäkerhet.

För det andra förmedlar elevens individuella provresultat viktig information om den elevens kunskapsnivå. Därför bör det räknas in för att få ett så rättvisande mått som möjligt på elevens "sanna" kunskapsnivå. Att inte ta hänsyn till elevens individuella provresultat skulle innebära en större osäkerhet i bedömningen av elevens kunskaper och färdigheter i ämnet.

Sist men inte minst bör elevens individuella provresultat räknas med för att motivera alla elever att göra sitt bästa på provet så att skolans/gruppens genomsnittliga kunskapsnivå blir så rättvisande som möjligt. Om inte provet påverkar det egna meritvärdet finns risk för att eleven förlitar sig på att skolkamraterna ska göra sitt bästa och få ett så högt skolgenomsnitt som möjligt. Eftersom varje enskild elevs provresultat endast har en marginell påverkan på skolans genomsnittliga provresultat (beroende på skolans storlek) kan den enskilda eleven uppleva att det egna resultatet inte spelar någon roll för kalibreringen. Men om det är många som tänker så kommer det i allra högsta grad att påverka kalibreringen.

Varför skriver ni om rangordning?

Det kommer inte att redovisas någon rangordning på klass- eller skolnivå. Vi använder begreppet rangordning eftersom all antagning till nästa utbildningssteg i praktiken bygger på rangordning (högst betyg kommer in först på en utbildning med fler sökande än platser). Därför är det viktigt för ett legitimt betygssystem att den mest högpresterande eleven får det högsta betyget, vilket är samma sak som att den eleven kommer högst i rangordningen.

Likvärdiga betyg utifrån betygskriterier har visat sig svårt, närmast omöjligt, att uppnå. Olika lärare och skolor använder olika betygsskalor, så för att göra skolornas olika betygsskalor jämförbara använder vi de nationella slutproven som en gemensam måttstock.

Lärarna

Blir det inte mer arbete för lärarna med ert förslag när de inte längre har de nationella proven som stöd vid betygssättningen?

Nationella prov finns i dag bara i några få ämnen så alla lärare har inte nationella provresultat att beakta vid sin betygssättning. Särskilt få är proven i gymnasieskolan och i komvux på gymnasial nivå. Digitala nationella prov och central rättning förväntas minska lärarnas arbete med betungande administration och bedömning av proven. Vidare kommer meritvärdeskalibreringsmodellen innebära att staten tar ansvar för betygens likvärdighet mellan skolorna.

Det kan dock innebära att lärare som i dagsläget har förlitat sig på nationella prov som slutprov behöver ändra sitt sätt att säkerställa ett relevant betygsunderlag inför betygssättningen.

Varför ska lärare inte längre beakta provresultaten i sin betygssättning?

I dagens betygssystem är det upp till varje enskild lärare att avgöra hur stor betydelse det nationella provet ska få och eleverna vet sällan hur stor denna betydelse är. Det är varken transparent eller rättvist eftersom olika lärare på olika skolor inte ger proven samma vikt.

Genom att elevernas resultat på de nationella slutproven utgör en kunskapsmätning som är skild från lärarnas betygssättning, ökar likvärdigheten för enskilda elever eftersom deras prestation bedöms centralt och inte påverkas av om läraren diskriminerar eller favoriserar enskilda elever. Dessutom blir det transparent och likvärdigt hur stor betydelse proven har för elevens individuella betygsvärde.

Varför införs bedömningsamråd?

Meritvärdeskalibreringsmodellen kan bara göra meritvärden mer likvärdiga mellan skolor. Inom skolan måste rektor och lärare själva arbeta för att säkerställa likvärdigheten i sin egen skolas betygssättning. Framför allt gäller det betygssättningen inom ett och samma ämne och nivåer i ämnen. Eftersom kalibreringen görs på skolenivå (skolenhet för grundskolan eller program på skolenhet för gym-

nasieskolan) behöver skolorna säkerställa att lärare har samsyn om betygsnivåerna lokalt. De behöver därför bedöma elevernas kunskaper och färdigheter tillsammans.

Vad händer med de nationella bedömningsstöden?

Vi har inte utrett behovet av bedömningsstöd och lämnar detta till Skolverket. Det bedöms rimligt att Skolverket stödjer lärare med bedömningsstöd att använda under bedömningssamråd.

Förlorar inte lärarna kompetens när de inte bedömer sina elevers svar i nationella prov längre?

Nej, den risken bedöms som minimal. Bara för att de inte bedömer svar i nationella slutprov slutar de inte att bedöma svar i lokala prov. Dessutom kommer de i större utsträckning än i dag att behöva samverka i bedömning i skolgemensamma prov med de övriga lärarna i samma ämne på skolan. Eftersom de nationella slutproven inte sekretessbeläggs kan lärare dessutom se dem kort efter genomförandet och dra lärdomar inför kommande betygssättning.

Slutligen kan lärare som är legitimerade och behöriga, ansöka om att vara med och bedöma svar i nationella slutprov på central nivå och därigenom få specifik kompetensutveckling i bedömning.

Betygsskalan

Varför behövs en ny betygsskala?

För att betygen/meritvärdena ska bli så rättvisande som möjligt. Dagens betygsskala A–F har olika långa skalsteg (F = 0 och E = 10, D = 12,5), en skarp tröskel för betyget E (sammantagen bedömning E–A) och andelen F skulle öka om dagens betygsvärden kalibrerades utifrån de nationella proven. Vid kalibrering är det viktigt att skalan är symmetrisk, dvs. att det är lika långt mellan stegen och att samma betygssättningsprincip gäller för samtliga betyg, s.k. sammantagen bedömning. De flesta elever förväntas få betyg mellan 4

och 8. Betygen 2, 3 och 9 förväntas bli ovanliga och betygen 1 och 10 förväntas bli mycket ovanliga.

Räcker det inte med att ändra siffervärdena för F–A till 0–5 eller 1–6?

Nej, en sådan skala eliminerar visserligen den nuvarande betygs- skalans asymmetriska egenskaper, men den slänger fortfarande bort lika mycket information. Med en mer fingradig skala bevaras mer information om elevers kunskaper och dessutom blir konsekven- serna av om en elev får ett betygssteg högre eller lägre än hon eller han förtjänar inte lika stora. Datasimuleringar som genomförts som del av utredningsarbetet visar också att en mer fingradig skala ökar betygsens likvärdighet, oavsett betygsmodell, dvs. oavsett om en mer fingradig skala skulle införas i dagens betygssystem eller i det betygssystem som utredningen föreslår.

Lärare vittnar om att det kan vara stor skillnad på kunskaper bland elever som får samma betyg. Särskilt betydelsefullt blir detta för elever i dagens F-intervall. Där finns elever som kan en hel del men som kanske saknar kunskaper och färdigheter inom ett en- staka område som krävs och därför inte riktigt når upp till ett E, samtidigt som det finns elever som knappt har några kunskaper. Med dagens skala får båda dessa elever $F = 0$ poäng i meritvärdes- beräkningen, vilket ger väldigt svaga incitament att anstränga sig om man vet att man inte kommer nå upp till E. Med en mer fin- gradig skala kommer elever få betyg för alla kunskaper och färdig- heter de uppvisar, även om de inte når hela vägen till den nivå som motsvarar nivån för godtagbara kunskaper.

Vad skulle hända om man inte ändrade betygsskalan?

Vi riskerar att få takeffekter i toppen av betygsfördelningen. Det innebär att det blir en fortsatt stor andel elever som får A även om de har stora skillnader i nivån på kunskaper. På samma sätt skulle vi, i F-intervallet, fortsätta att klumpa ihop elever som egentligen har mycket varierande kunskapsnivå.

Med en mer fingradig skala kan läraren skilja mellan de elever som ligger på en väldigt hög kunskapsnivå och de elever som är

högpresterande men inte befinner sig på riktigt samma höga kunskapsnivå.

Vad innebär den nya betygsskalan för eleverna?

De kommer att få lärarsatta betyg på en skala 1–10 i stället för A–F. De kommer att få mer rättvisande meritvärden i slutändan. Betygsskalan avser också att ge elever incitament att anstränga sig oavsett hur låga kunskaper och färdigheter de har, eftersom de alltid kan ges ett betyg som är lite högre (till skillnad från steget mellan E och F).

Blir de lärarsatta betygen relativa med den modell som föreslås?

Nej, i meritvärdeskalibreringsmodellen utgår vi från dagens mål- och kunskapsrelaterade betygssystem. Beräkningen av ett meritvärde som ska användas för behörighet och urval vid ansökan till fortsatta studier har dock en relativ utformning genom standardiseringen av de nationella slutproven. Därmed skiljer vi med meritvärdet ut behörighets- och urvalsfunktionen från betygens övriga syften.

Skolhuvudmän och rektorer

Vilket ansvar får skolor och huvudmän för nationella slutprov?

Skolan och huvudmannen har fortsatt ansvar för att samtliga elever genomför proven enligt Skolverkets anvisningar, inklusive beslut om tillåtna anpassningar. De ansvarar också för att elever som varit frånvarande vid ordinarie provtillfälle får möjlighet att genomföra provet vid uppsamlingstillfället. Det är också skolan som ansöker om att en elev ska undantas från att göra nationella slutprov.

Hur får skolorna återkoppling om sin förmåga att sätta likvärdiga betyg?

Meritvärdeskalibreringen säkerställer att meritvärdena, inte de enskilda betygen, blir likvärdiga mellan skolor. Det spelar egentligen ingen roll om en skola sätter högre eller lägre betyg än provresultaten. Meritvärdet justeras i modellen. Det förväntas inte längre av skolor och lärare att de ska göra det omöjliga, dvs. sätta likvärdiga betyg i förhållande till andra skolor i riket.

För att skolor ska kunna undvika stora avvikelser och justeringar får de ta del av provresultaten på skol- och ämnesnivå efter att proven har genomförts och betygen är satta. Då kan rektorer och lärare se om de i genomsnitt sätter högre eller lägre betyg jämfört med provresultaten och justera sina betygskrav för nya årskullar av elever. Skolan ansvarar för att betyg sätts likvärdigt inom ämnen mellan lärare på skolan och att enskilda elevers betyg sätts rättvist av läraren.

Kan skolorna utvärdera sitt arbete lokalt om betygen bygger på prov som årsvis standardiseras?

De lärarsatta betygen är inte lämpade för att mäta resultatutveckling över tid. Resultaten på nationella slutprov kommer att årsvis standardiseras, vilket innebär att de inte heller kan användas för att mäta förändring i *absoluta* kunskaper. Däremot kan de användas för att mäta en skolas kunskapsutveckling i ett *relativt* perspektiv, dvs. jämfört med t.ex. ett nationellt genomsnitt. Eftersom det är sällsynt att närliggande årskullar uppvisar stora skillnader i absoluta kunskaper på nationell nivå, kan en jämförelse av skolans prestation med det nationella genomsnittet ändå fungera som ett ungefärligt mått på skolans elevers resultatutveckling även i absoluta kunskaper, förutsatt att förändringarna är någorlunda stora. Proven kommer dock även fortsättningsvis endast att finnas i vissa ämnen.

För utvärdering på nationell nivå bör det införas trendmättningsprov som komplement till de internationella studierna.

Vad innebär det för gymnasieskolors planering och scheman att slutprov ska göras samtidigt av alla elever på ett program?

Utredningen rekommenderar att skolan genomför majoriteten av slutproven i slutet av årskurs 3 när skolan är säker på att alla elever läst klart sina nivåer i ämnet. Skolan kan dock förlägga proven i ett ämne i slutet av år 1 eller 2 om de flesta av eleverna på programmet är färdiga med ämnet då. Det blir dock inte möjligt att låta enskilda elever på samma program och skola välja att genomföra prov olika år.

Hur påverkas Skolinspektionens arbete?

Skolinspektionen kommer framför allt att behöva inspektera att skolorna håller bedömningssamråd och säkerställer likvärdigheten inom ämnen inom skolenheten. Myndigheten kommer även behöva inspektera att de nationella slutproven organiseras och genomförs på ett korrekt sätt.

Kostnader och finansiering³

Vad kostar det för staten att genomföra förslagen?

I dag lägger staten ungefär 150 miljoner kronor per år på konstruktion och utprovning av nationella prov. Därtill kommer förvaltningsutgifter på Skolverket, cirka 13 miljoner kronor per år för provverksamheten och varierande belopp per år för myndighetens utvecklingsarbete med central rättning. Kommuner och skolhuvudmän har därutöver kostnader för provgenomförande och rättning.

Innan det nya systemet kan träda i kraft behöver förberedelser ske parallellt med att befintliga nationella prov fortfarande genomförs. Kostnaden för systemutveckling, parallell administration m.m. beräknas till 27,2 miljoner kronor 2026 och 42,8 miljoner kronor 2027 när de första delarna, ny betygsskala och bedömningssamråd, börjar tillämpas.

Under övergångsperioden, när nationella slutprov införs samtidigt som befintliga nationella prov fortfarande ges beräknas kostnaderna

³ 2024 års prisnivå används i avsnittet.

för staten till 155,6 miljoner kronor 2028 och 208,2 miljoner kronor 2029.

När betygs-, prov- och kalibreringssystemen är fullt implementerade år 2030 beräknas det kosta 386,4 miljoner kronor mer per år för staten än i dag. Det är framför allt central rättning som ökar kostnaderna för staten. Vissa kostnader beräknas därefter minska över tid.

Hur finansieras förslagen?

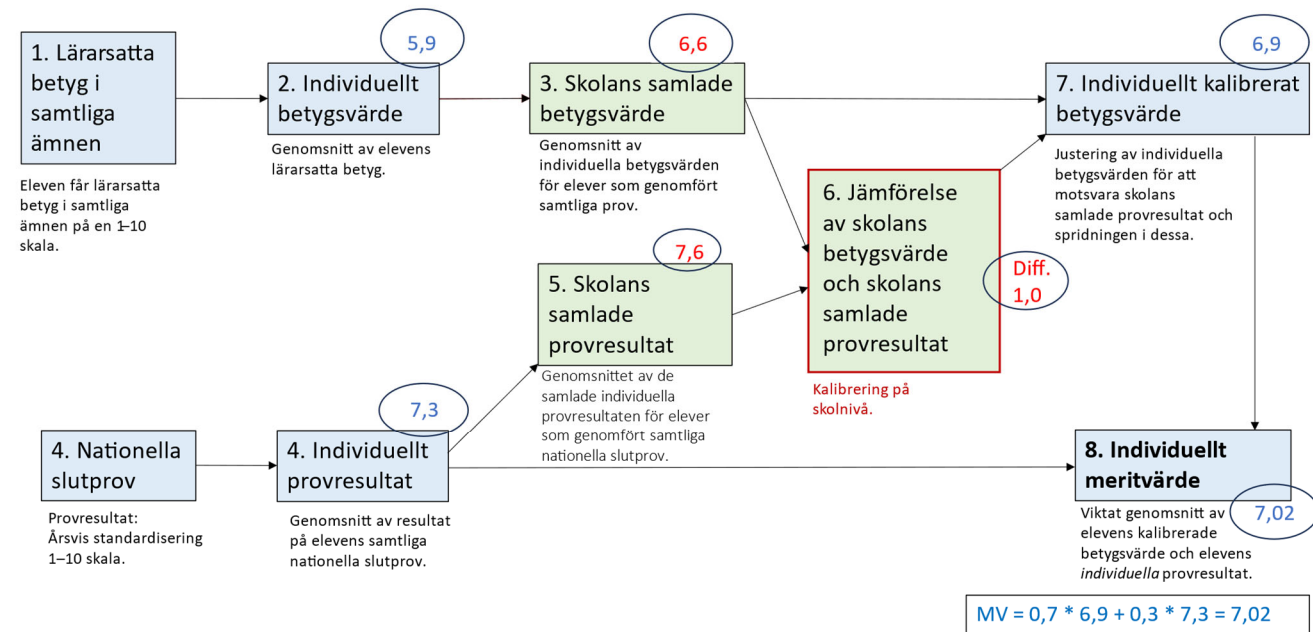
När nationella prov infördes ersatte staten kommunerna för att genomföra och rätta proven, i enlighet med den kommunala finansieringsprincipen. Våra förslag medför att all bedömning behöver ske centralt. Statens ökade kostnader föreslås finansieras av de medel som kommunerna inte längre ska ersättas med när deras åtagande minskar fr.o.m. år 2028. Minskningen under utgiftsområde 25, Allmänna bidrag till kommuner, anslaget 1:1 Kommunalekonomisk utjämning beräknas räcka för att genomföra förslagen när systemet är fullt implementerat.

Kostnaderna för förberedelser och parallella kostnader för befintligt provsystem under införandeperioden föreslås finansieras genom att anslaget 1:15 Statligt stöd för stärkt kunskapsutveckling under utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning minskas.

Hur mycket beräknas kommunernas åtagande minska i enlighet med den kommunala finansieringsprincipen?

Anslaget 1:1 Kommunalekonomisk utjämning under utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner beräknas kunna minskas med drygt 450 miljoner kronor per år när kommunerna inte längre ansvarar för rättning av nationella prov. Besparingen som kan användas för finansiering beräknas till drygt 360 miljoner kronor per år.

Figur 8.1 Illustration av meritvärdeskalibreringsmodellen

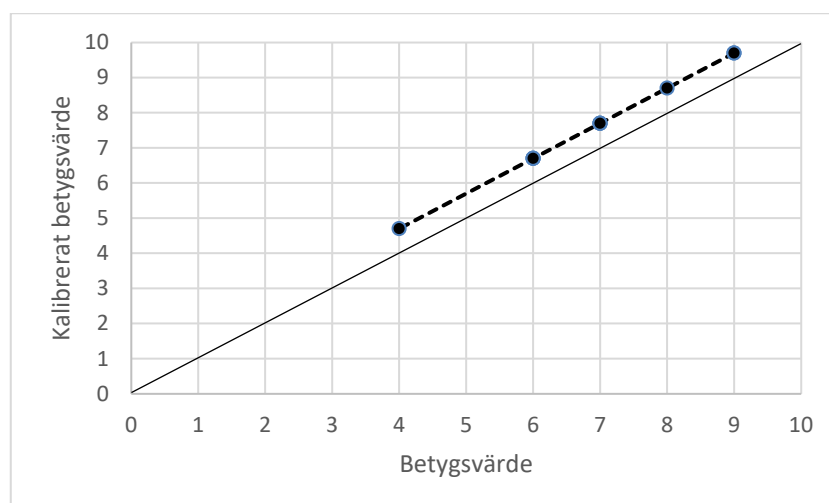
Utredningen om likvärdiga betyg och meritvärden

Tabell 8.1 Exempel 1: Hur meritvärdet kalibreras efter de genomsnittliga provresultaten för en hypotetisk skola

Äppelskolan - restriktiv skola med högre provresultat än betygsvärden

Elev	Betygsvärde	Provresultat	Kalibrerat betygsvärde	Meritvärde
1	9	10	9,7	9,79
2	9	9	9,7	9,49
3	8	9	8,7	8,79
4	7	8	7,7	7,79
5	7	8	7,7	7,79
6	7	7	7,7	7,49
7	6	7	6,7	6,79
8	6	7	6,7	6,79
9	6	6	6,7	6,49
10	4	5	4,7	4,79
Medelvärde	6,90	7,60	7,60	7,60
Spridning (sd)	1,4	1,4	1,4	1,4

Figur 8.3 Illustration av kalibrering av betygsvärden för Äppelskolan

Varje punkt motsvarar elevens betygsvärde (x-axeln) respektive kalibrerat betygsvärde (y-axeln). Eftersom fleras elever kan ha samma betygsvärde och därmed även samma kalibrerade betygsvärde kan en punkt representera fler än en elev. I figuren syns endast fem punkter men de representerar samtliga 10 elever på skolan eftersom några elever har samma betygsvärde.

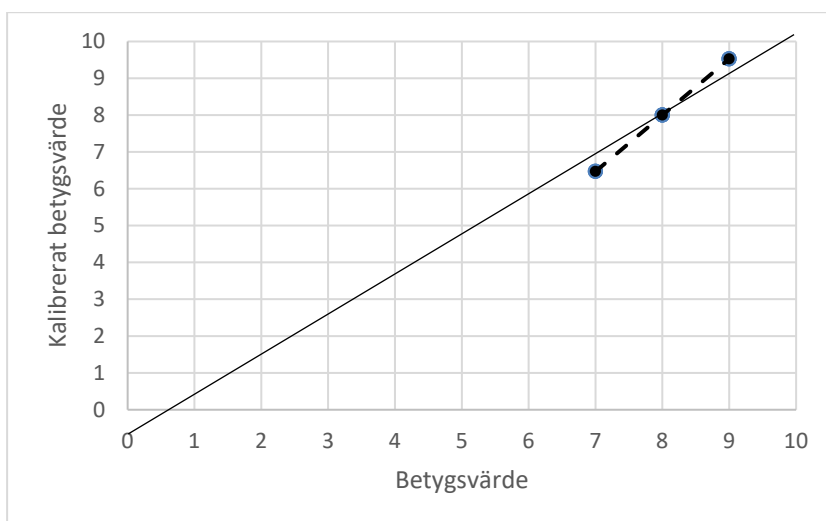
Tabell 8.2 Exempel 2: Hur meritvärdet kalibreras efter de genomsnittliga provresultaten för en hypotetisk skola

Kiwiskolan - en skola med mindre spridning i betygsvärden än i provresultaten

Elev	Betygsvärde	Provresultat	Kalibrerat betygsvärde	Meritvärde
1	9	10	9,5	9,67
2	9	9	9,5	9,37
3	9	9	9,5	9,3
4	8	9	8,0	8,30
5	8	8	8,0	8,00
6	8	8	8,0	8,00
7	8	7	8,0	7,70
8	7	7	6,5	6,63
9	7	7	6,5	6,63
10	7	6	6,5	6,63
Medelvärde	8,0	8,0	8,0	8,00
Spridning (sd)	0,8	1,2	1,2	1,2

Källa: Utredningens beräkningar.

Figur 8.4 Illustration av kalibrering av betygsvärden för Kiwiskolan

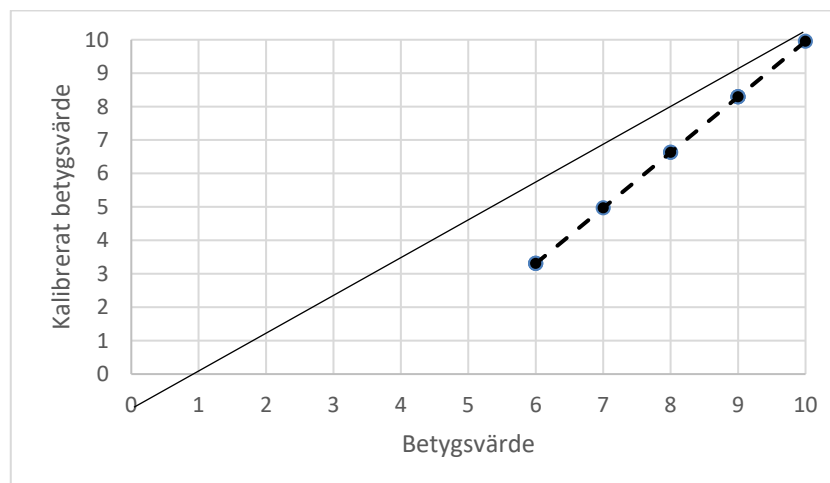
Varje punkt motsvarar elevens betygsvärde (x-axeln) respektive kalibrerat betygsvärde (y-axeln). Eftersom fleras elever kan ha samma betygsvärde och därmed även samma kalibrerade betygsvärde kan en punkt representera fler än en elev. I figuren syns endast tre punkter men de representerar samtliga 10 elever på skolan eftersom några elever har samma betygsvärde.

Tabell 8.3 Exempel 3: Hur meritvärdet kalibreras efter de genomsnittliga provresultaten för en hypotetisk skola

Päronskolan - Päronskolan – en skola med högre betygsvärden och mindre spridning än i provresultaten

Elev	Betygsvärde	Provresultat	Kalibrerat betygsvärde	Meritvärde
1	10	10	9,96	9,97
2	9	8	8,29	8,21
3	9	8	8,29	8,21
4	9	8	8,29	8,21
5	8	7	6,63	6,74
6	8	6	6,63	6,44
7	7	6	4,97	5,28
8	6	5	3,31	3,82
9	6	3	3,31	3,22
10	6	2	3,31	2,92
Medelvärde	7,8	6,3	6,30	6,30
Spridning (sd)	1,4	2,3	2,3	2,3

Figur 8.5 Illustration av kalibrering av betygsvärden för Päronskolan

Varje punkt motsvarar elevens betygsvärde (x-axeln) respektive kalibrerat betygsvärde (y-axeln). Eftersom fleras elever kan ha samma betygsvärde och därmed även samma kalibrerade betygsvärde kan en punkt representera fler än en elev. I figuren syns endast fem punkter men de representerar samtliga 10 elever på skolan eftersom några elever har samma betygsvärde.

Utdrag ur tabell 8.4 Jämförelse mellan dagens betygssystem, meritvärdeskalibrering och examensprovsmodell

	I dag	Meritvärdeskalibrering
Oberoende slutprov/examensprov?	Nej	Ja
Kan lärarna sätta vilka betyg de vill?	Ja	Ja
På vilken skala sätter läraren betyg?	A–F	1–10
Ska läraren beakta resultatet på nationella prov när de sätter betyg?	Ja	Nej
Får eleven ett betygsdokument med sina lärarsatta betyg?	Ja	Ja
Minskad arbetsbelastning för lärare?		Ja
Måste lärare i ämnen utan nationella prov anpassa betygen efter provresultat i andra ämnen?	Nej	Nej
Bedöms alla nationella prov centralt?	Nej	Ja
Måste proven genomföras och bedömas innan lärarna kan sätta sina slutliga betyg?	Ja	Nej
Kan proven genomföras efter avslutad undervisning?	Nej	Ja
Påverkar elevens individuella provresultat meritvärdet?	Nej	Ja
Kan skolor sätta högre betyg än vad provresultaten anger?	Ja	Ja, de kan sätta vilka betyg de vill men det kommer inte att påverka meritvärdet.
Kan betygssättningen bli orättvis inom skolan?	Ja, skolans ansvar att säkerställa en likvärdig betygssättning inom skolan.	Ja, skolans ansvar att säkerställa en likvärdig betygssättning inom skolan på samma sätt som i dag.
Har proven betygsgränser och provbetyg?	Ja	Nej, inte nödvändigtvis
Behövs ankaruppgifter i proven?	Ja	Nej

	I dag	Meritvärdeskalibrering
Kan proven mäta trend?	Nej	Nej
Påverkar provens svårighetsgrad meritvärdet?	Det beror på hur mycket läraren särskilt beaktar provresultatet.	Nej, de standardiseras årsvis så att provresultatet i riket är konstant från år till år, oavsett svårighetsgrad.
Blir det svårare att konstruera prov?		Det blir ingen skillnad att konstruera uppgifter, men det blir lättare att sätta ihop proven eftersom ekvivaleringen hanteras i efterhand.

Figur 17.1 Exempel på hur återkoppling till elev i årskurs 9 skulle kunna se ut

Ämne	Betyg (lärare/skola)	Provresultat (NSP)
Svenska	6	6,4
Matematik	6	5,7
Engelska	7	8,1
Fysik	8	
Kemi	5	
Biologi	6	
NO	6,33	7,1
Historia	7	
Religion	9	
Geografi	8	
Samhällskunskap	6	
SO	7,50	7,8
Bild	9	
Slöjd	8	
Hemkunskap	8	
Musik	7	
Idrott och hälsa	8	
Teknik	6	
	Betygsvärde	Provresultat
Elev	7,13	7,02
Skola	6,82	6,22
Riket	7,41	6,00
	Kalibrerat betygsvärde	
Elev	6,53	
Skola	6,22	
Riket	6,00	
	Meritvärde	
Elev	6,67	
Skola	6,22	
Riket	6,00	